

(( سلسله احكام فقهي )) ٥

احكام

# زكات

تدوين و تقديم :

مؤسسه ي فرهنگي قرآن و سنت نبوي روانسر



## فهرست مطالب

ردیف	موضوع	صفحه
	مقدمه	۴
	<b>فصل اول :</b>	۶
۱	معنی و مفهوم زکات	۷
۲	منزلت زکات در اسلام	۹
۳	اهمیت و فضیلت زکات	۹
۴	اجر و پاداش زکات	۱۰
	<b>فصل دوم :</b>	۱۱
۱	زکات بر چه اموالی واجب است	۱۲
۲	زکات حیوان	۱۵
۳	زکات نباتات	۱۸
۴	زکات نقدین ( طلا و نقر ) پول	۲۰
۵	زکات معدن	۲۱
۶	زکات گنجینه	۲۲
۷	زکات اموال بازرگانی	۲۴

۲۶	زکات مال مشترک	۸
۲۷	زکات مال قرض	۹
۲۷	زکات مرده	۱۰
۲۸	<b>فصل سوم</b>	
۲۹	موارد مصرف زکات	۱
۳۴	زکات بر چه کسانی حرام است ؟	۴
۳۵	آداب زکات	۵
۳۷	هدف از زکات چیست ؟	۶
۳۸	فواید و آثار زکات	۷
۴۳	ترک زکات	۸
۴۶	منابع و مآخذ	۶

## بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ  
وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَاتَّبَاعِهِ أَجْمَعِينَ...

بعد از اقرار به شهادتین و اقامه ی نماز ، سومین رکن از ارکان اسلام و سومین تکلیفی که انجام آن بر شخص مسلمان واجب است ، پرداخت زکات می باشد .

خداوند متعال به بندگانش می فرماید : « اگر شما با اخلاص و رضایت قلبی چیزی از اموال و دارائی تان را به نیازمندی بدهید و بر او منت نگذارید و تحقیرش نکنید و پاداش و تشکری از وی نخواهید و یا بخشش شما به خاطر تعریف و تمجید دیگران نباشد ، مثل این است که این مال را به خداوند متعال داده باشید ، لذا چندین برابر آن به شما از مالی عطا خواهد شد که جاوید و ابدی است . »

اسلام به مسلمانان اعلام می دارد ، اگر خداوند متعال مال و دارایی بیش از نیازشان به آنها عطا کرد ، آنها حق کنز

و ذخیره کردن آن را ندارند ، بلکه بر آنها واجب است به برادران نیازمند خود بدهند و آنها را از فقر و تنگدستی برهانند . و مسلمانان را برحذر می دارد که همچون کفار مدعی تمدن و فرهنگ نباشند که بر جمع و افزایش مال از طریق کنز و اندوختن و رباخواری و تنگدست نگه داشتن سایرین عمل نمایند ...

در چهار رساله قبلی به بیان احکام نماز و طهارت پرداختیم در این رساله هم احکام زکات را بیان می نمایم. امید است مورد استفاده عزیزان قرار گرفته و آن را مورد توجه خاص خود قرار داده و بدان عمل نمایند و راهنماییهای خود را از ما دریغ نداشته و از دعای خیر خویش محروم ننمایند.

**مؤسسه ی فرهنگی قرآن و سنت نبوی روانسر**

# فصل اول :

## زکات

## معنی و مفهوم زکات

زکات از نظر لغوی به معنی رشد و نمو ، زیادت ، طهارت و پاکیزگی ، برکت و مدح می باشد. و در اصطلاح شرعی عبارت است از ؛ مالی معین و مشخص که بنا به امر و فرمان خداوند از ثروتمندان اخذ و به مستحقین پرداخت می شود. «وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿٢٤﴾ لِلسَّائِلِ

وَالْمَحْرُومِ ﴿٢٥﴾ معارج (مؤمنین) همان کسانی که در دارائی ایشان سهم خاصی است که به نیازمندان و درماندگان تعلق دارد.

پیامبر(ص) هنگامی که معاذ بن جبل(رض) رابه سوی یمن گسیل می دارد می فرماید: « اهل یمن را خبر ده که خداوند متعال در اموال آنها زکات را واجب گردانده است که از ثروتمندان آنها اخذ و بر فقرا تقسیم می شود»



## منزلت زکات در اسلام

خداوند متعال می فرماید : فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ

وَأَتَوْا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ<sup>ق</sup> ... توبه ۱۱/ . اگر آنان

(از کفر) توبه کردند و نماز خواندند و زکات پرداختند در این صورت برادران دینی شما هستند .

پیامبر (ص) در این باره می فرماید: « أَمِرْتُ أَنْ

أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنْ

مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَ يَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ يُؤْتِيَ الزَّكَاةَ فَإِنْ

فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَائِهِمْ إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ وَ

حِسَابِهِمْ عَلَى اللَّهِ »<sup>(۱)</sup> . بر من امر شده است که با مردمان

بجنگم تا شهادت دهند که غیر از الله کسی معبود و فرمانروا

و فریاد رس نیست و محمد فرستاده اوست و نماز بخوانند و

زکات بپردازند. پس اگر چنین کردند خونشان محفوظ است

---

<sup>۱</sup> - رواه الشيخان

مگر جرمی مرتکب شوند که برابر قوانین اسلامی حُکمش اعدام باشد و حساب و کتاب آنها (اگر در ایمان و عمل راستگو نباشند) با خدا است.

## اهمیت و فضیلت زکات

زکات سومین رکن از ارکان اسلام است و کسی که زکات مالش را پرداخت ننماید جزو مسلمانان محسوب نمی شود هر چند نماز بخواند و روزه هم بگیرد ، زیرا حداقل شرط ورود به دایره ی اسلام و باقی ماندن در آن ، اقرار به شهادتین ، اقامه نماز و پرداخت زکات می باشد.

خداوند متعال در آیه ۷۱ سوره توبه در این باره

می فرماید: «وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ

يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ

الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ»<sup>ع</sup>

أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ ... « مردان و زنان مؤمن برخی دوستان و یاران برخی دیگرند. همدیگر را به کار نیک می خوانند و از کار بد باز می دارند ، و نماز را چنان که باید می گزارند ، و زکات را می پردازند ، و از خدا و پیغمبرش فرمانبرداری می کنند، اینان کسانی اند که خداوند بزودی ایشان را مشمول رحمت خود می گرداند ...

## اجر و پاداش اخروی زکات

پیامبر ص می فرماید : « مَنْ فَارَقَ الدُّنْيَا عَلَى الْإِخْلَاصِ لِلَّهِ وَ عِبَادَتِهِ لَا يُشْرِكُ بِهِ وَ أَقَامَ الصَّلَاةَ وَ آتَى الزَّكَاةَ فَارَقَهَا وَاللَّهُ عَنْهُ رَاضٍ » هرکس در حالی دنیا را ترک کند که برای خدا و عبادت او اخلاص داشته باشد و برای خداوند شریکی قرار نداده باشد و نماز را ادا و زکات را پرداخت کرده باشد در حالی دنیا را ترک کرده که خداوند از او راضی است.

# فصل دوّم

## زکات اموال

## زکات برچه اموالی واجب است ؟

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ

وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ ۗ ... ﴿٢٧﴾ بقره ای کسانی

که ایمان آورده اید از قسمت های پاکیزه که ( از طریق تجارت) به دست آورده اید و از آنچه از زمین برای شما بیرون آورده ایم، انفاق کنید.

### زکات بر دو نوع است :

۱- زکات فطر ۲- زکات مال و دارایی

**زکات فطر:** به محض تمام شدن ماه مبارک رمضان و فرا رسیدن شب عید فطر مقداری خوراک (حدود ۲/۵ کیلوگرم از غذای متداول منطقه و یا خانواده) یا معادل قیمت آن به عنوان حقی واجب به مستحقین داده می شود و بر همه ی مسلمانان نوزاد و کودک و بزرگسال ، آزاد و برده واجب است . که معمولاً پدر و یا سرپرست خانواده زکات فطر خود

و سایر افراد خانواده و تحت تکفل را می پردازد. و حکمت آن پاکیزه ساختن روزه از سخنان بیهوده و رفتارهای ناروایی می باشد که بدون قصد قلبی از شخص روزه دار در خلال ماه مبارک رمضان صادر می شود. و همچنین تأمین خوراک عید فطر بینوایان می باشد.

- کسی که بعد از غروب اولین روز ماه رمضان بمیرد ، زکات فطرش باید پرداخت شود .

- کسی که بعد از غروب آخرین روز ماه رمضان بدنیا بیاید، در آن رمضان زکات فطر بر او واجب نمی شود.

- شرط واجب بودن زکات فطر توانایی فرد بر پرداخت آن است .

- اگر شخصی نتواند فطریه تمام افراد تحت تکفل خود را بپردازد بایستی بدین ترتیب عمل نماید : ابتدا فطریه خودش ، سپس زنش، بچه کوچک ، پدر ، مادر سپس بچه های بزرگترش را بپردازد . اگر کمتر از یک صاع هم داشته باشد باید آن را به عوض فطریه خود بپردازد .

- فطریه به کسانی داده می شود که مستحق زکات می باشند.

- می توان فطریه چند نفر را به یک فقیر داد و دو فقیر هم می توانند فطریه خود را به همدیگر بدهند.

## زکات مال و دارایی

اموالی که زکات بر آنها تعلق می گیرد عبارتند از :

۱- حیوانات اهلی ( شتر، گاو، گوسفند و بز )

۲- حبوبات قابل ذخیره کردن

۳- میوجات ( انگور، مویز، کشمش و خرما )

۴- نقدین ( طلا و نقره ) یا جانشین امروزی آنها ( پول )

۵- مال التجاره : امول بازرگانی قابل خرید و فروش

۶- معادن

۷- گنجینه

## زکات حیوان

شرط واجب شدن زکات در حیوان سه چیز است :

- ۱- یک سال تمام ( سال قمری ) در ملک صاحبش باشد .
  - ۲- توسط چوپان در علفزار مباح بچرد و مالک آن برایش علوفه تهیه ننماید .
  - ۳- تعداد آنها به حد نصاب<sup>(۱)</sup> زکات برسد .
- بچه هایی که از حیوانات به حد نصاب رسیده بدنیا می آیند همانند مادرانشان به حساب آمده و احتیاج به تمام کردن سال ندارند و بایستی زکات آنها هم داده شود .

## زکات گوسفند و بز

- حد نصاب زکات گوسفند و بز چهل رأس است و بر کمتر از چهل رأس زکات تعلق نمی گیرد .

---

<sup>۱</sup>- حد نصاب اندازه ای مشخص از مال است که وقتی مال به آن اندازه برسد باید زکات آن پرداخت شود و کمتر از آن مشمول زکات نمی شود .



— از ۴۰ رأس گوسفند و بز تا ۱۲۰ رأس ، یک رأس گوسفند یک ساله یا یک رأس بز دوساله زکات داده می شود و از ۱۲۱ تا ۲۰۰ رأس ، دو رأس و از ۲۰۱ تا ۳۹۹ سه رأس و چهارصد رأس ۴ رأس و چهارصد به بالا از هر صد رأس ، یک رأس زکات تعلق می گیرد.

### زکات گاو

حد نصاب زکات گاو در هر ۳۰ رأس ، یک رأس گوساله نر یک ساله به عنوان زکات پرداخت می شود و از هر ۳۰ رأس به بالا برای هر ۳۰ رأس ، یک گوساله یک ساله ، و برای هر ۴۰ رأس یک ماده گاو دو ساله زکات پرداخت می شود. مثلاً زکات ۶۰ رأس گاو ، دو گوساله نر یک ساله و زکات ۷۰ رأس گاو ، یک گوساله نر یک ساله و یک ماده گاو دو ساله می باشد.

## زکات شتر

حد نصاب زکات شتر ، ۵ شتر است .

- زکات ۵ شتر ، یک گوسفند یک ساله تمام یا یک بز دو ساله است.

- ۱۰ شتر دو گوسفند ، ۱۵ شتر سه گوسفند ، ۲۰ شتر چهار گوسفند . ۲۵ شتر یک شتر ماده یک ساله ، ۳۶ شتر یک شتر ماده دو ساله ، ۴۶ شتر یک شتر ماده سه ساله ، ۶۱ شتر یک شتر ماده چهار ساله تمام ، ۷۶ شتر دو شتر ماده دو ساله تمام ، ۹۱ شتر دو شتر ماده سه ساله ، ۱۲۱ شتر سه شتر ماده دو ساله و از ۱۲۱ شتر به بالا در هر ۴۰ شتر یک شتر ماده دو ساله و در هر ۵۰ شتر یک شتر ماده سه ساله زکات داده می شود .

- در ۵ شتر یک گوسفند در ۶ تا ۹ هیچ و در ۱۰ شتر دو گوسفند یا بز زکات تعلق می گیرد .

## زکات نباتات

زکات نباتات مختص به نباتاتی است که به عنوان قوت به طور طبیعی نگه داشته و ذخیره می شوند. در حبوبات همچون : برنج ، گندم ، جو ، ذرت ، نخود، عدس، ماش، ارزن ، باقلاو امثال آن که انسان به سبب تغذیه آنها زنده می ماند ، و در میوه فقط خرما و انگور ( خشک یا تر ) زکات دارند .

حد نصاب زکات در غلات و میوه ها پنج وسق یا سیصد صاع یا حدود ۶۷۵ کیلو گرم می باشد .

- زکات محصولات کشاورزی دیم بعد از برداشت و رسیدن به حد نصاب زکات ، یک دهم است یعنی : بر هر ۶۷۵ کیلو ، ۶۷/۵ کیلو زکات تعلق می گیرد . و زکات محصولات کشاورزی آبی یک بیستم است. یعنی : بر هر ۶۷۵ کیلو ، ۳۳/۷۵ کیلو زکات تعلق می گیرد که باید پرداخت شود .

- یاد آور می شود بعضی از کتب فقهی صاع را معادل ۲ کیلو و ۲۵۰ گرم و برخی ۲ کیلو و ۷۰۰ گرم ( حد نصاب آن

حدود ۴۵ حلب ۱۸ لیتری ) و بعضی دیگر ۳ کیلوگرم قرار داده‌اند بنا براین می‌توان گفت حداقل حد نصاب حبوبات ۶۷۵ کیلو گرم و متوسط آن ۸۱۰ کیلوگرم و حداکثر آن ۹۰۰ کیلوگرم می‌باشد .

- برای رسیدن به حد نصاب ، جنسی با جنس دیگر ضمیمه نمی‌شود ، مثلاً اگر کسی سه وسق گندم و دو وسق جو داشته باشد این دو نوع با هم جمع نمی‌شوند تا به حد نصاب برسند و زکات هیچ یک از آن دو بر او واجب نیست .

- برای رسیدن به حد نصاب یک جنس با نوعی دیگر از همان جنس مثلاً برنج صدری و برنج چامپا ضمیمه همدیگر می‌شوند .

- بز و گوسفند هم ضمیمه همدیگر می‌شوند ۲۰ رأس گوسفند و ۲۰ رأس بز جمعاً ۴۰ رأس می‌شوند و یک رأس زکات تعلق می‌گیرد.

- زکات میوه و حبوبات فقط یکبار است و اگر چندین سال هم بماند مجدداً زکات ندارد.

- تمام هزینه و زحمات کشت و زرع و درو و باغبانی به عهده صاحب آنها است و باید از جیب خود بپردازد .

## زکات نقدین (طلا و نقره) یا پول

حد نصاب زکات ( در حد ۲۰ مثقال طلا )<sup>(۱)</sup> ، حدود

۲/۵ درصد است و حد نصاب زکات نقره ۲۰۰ درهم یا ۱۴۰

مثقال ، حدود ۲/۵ درصد است. یعنی : بر هر ۱۰۰۰ تومان

۲۵ تومان زکات تعلق می گیرد. و بعد از گذشت یک سال

در ملکیت صاحبش زکات آن واجب می شود .

- زیور آلات طلا و نقره برای زن ، و زیور آلات نقره برای

مرد ، در حد متعارف و معمول ، مشمول زکات نمی شود.

- اسراف در زیورآلات ( بیش از حد عرف و عادت مردم

محل زندگی ) برای زن حرام ، و زکات در همه آن واجب

است نه فقط در مقدار اضافه از حد معمول .

---

<sup>۱</sup> - هر مثقال حدود ۴/۶۸ گرم می باشد .

- حد نصاب در پول رایج هر کشور برحسب ۲۰۰ درهم نقره یا ۲۰ مثقال طلا و معادل آن تعیین می شود. مثلاً: ۲۰ مثقال طلا برابر ۹۳/۶۰ گرم می باشد اگر بهای هر گرم طلا ۱۵۰۰۰ تومان باشد بایستی پول حدود ۱۴۰۰۰۰۰ (یک میلیون چهارصد هزار) تومان باشد و یک سال در ملک زکات دهنده باشد تا زکات بدان تعلق بگیرد. که در این صورت، به هر یک میلیون تومان، بیست و پنج هزار تومان زکات تعلق می گیرد.

- اگر زکات مالی چندین سال پرداخت نشده باشد بایستی زکات آن چند سال پرداخت شود زیرا گذشت زمان وجوب زکات را باطل نمی کند.

## زکات معدن

معدن به معنی قرارگاه و به محل استقرار طلا و نقره و آهن و دیگر فلزات گفته می شود. هر کس در ملک خود یا زمین بی صاحب، معدن طلا یا نقره پیدا کند و استخراج

نماید در صورتی که به حد نصاب طلا و نقره برسد ۲/۵ درصد زکات بدان تعلق می گیرد که صاحب معدن بایستی بعد از استخراج زکات آن را پرداخت نماید و نیازی به گذشتن یک سال بر آن نیست . ضمناً کلیه هزینه های استخراج و تصفیه را بایستی صاحب معدن از جیب خود بپردازد .

- برای رسیدن به حد نصاب زکات ، دو معدن ضمیمه یکدیگر نمی شوند . زیرا شرط حد نصاب در یک معدن است نه ضمیمه کردن معادن با هم .

- چاه های نفت و گاز و امثال آن جزو اموال بیت المال بوده و به عموم مردم تعلق دارد.

## زکات گنجینه

- اگر گنجی ( طلا ، نقره ، جواهر و سنگ های قیمتی ) پیدا شود و مربوط به دوره پیش از اسلام باشد از آن یابنده است.

- اگر گنج در خرابه یا زمینی بی صاحب پیدا شود که یابنده آبادش کرده باشد متعلق به خود او است .

- آنچه در گورستانها و قلعه ها پیدا شود از آن یابنده است .

- اگر گنج در ملک کسی باشد و ادعای آن را ننماید از آن یابنده است و اگر ادعای آن را نمود بایستی ملکیت خود را ثابت نماید در این صورت از آن او خواهد شد .

- اگر گنج مربوط به دوره ی اسلامی و صاحب آن مشخص باشد باید به صاحبش داده شود . اگر صاحبش پیدا نشود حکم لُقْطَه<sup>(۱)</sup> در باره ی آن اجرا می شود .

- اگر مشخص نشود مال مربوط به دوره ی اسلامی یا پیش از اسلام است باز در حکم لقطه است .

- حق شرعی زکات گنج ، خمس ( یک پنجم ) یا ۲۰ درصد است که ۸۰ درصد آن از آن یابنده و ۲۰ درصد هم سهم

---

<sup>۱</sup>- لقطه : بایستی برای مال پیدا شده جار زده شود و به اطلاع عموم رسانده شود و به مدت یک سال نگهداری گردد و سپس می توان به قصد تملک جزو اموال خود قرار داده و از آن استفاده نمود به شرطی که اگر صاحبش پیدا شود مال به او مسترد گردد.



گیرندگان خمس می باشد . و رسیدن به حد نصاب شرط نیست . در هر صورت بعد از تصرف بایستی خمس آن پرداخت شود .

- سنگهای قیمتی زکات ندارند مگر برای تجارت از آنها استفاده شود در این صورت زکات بدانها تعلق می گیرد .

## زکات اموال بازرگانی

بازرگانی یا تجارت عبارت است از مبادله مال و کالا به قصد منفعت . شرط تعلق گرفتن زکات بدان : نگداشتن کالای مزبور به نیت فروش و گذشتن یک سال تمام بر مال و رسیدن به حد نصاب در پایان سال می باشد . حق زکات در اموال بازرگانی  $\frac{2}{5}$  درصد است .

- در صورتی که قیمت مال بازرگانی در پایان سال کمتر از حد نصاب باشد سال مالی آن باطل می شود و زکات بر صاحب مال واجب نیست مگر اینکه پول نقد دیگری داشته

باشد که باید روی آن بگذارد ، در صورت رسیدن به حد نصاب بایستی زکات همه آن را پردازد .

- اگر بهای کالا کمتر از حد نصاب باشد سال مالی از وقت خرید کالا شروع می شود .

- اگر بهای کالای خریداری شده به حد نصاب رسیده باشد ، سال مالی از وقت بدست آمدن نقد شروع می شود.

- در پایان سال بایستی زکات اصل سرمایه و منفعت بدست آمده باهم پرداخت شود .

- اگر مال به صورت کالا باشد ، کالا برابر پول رایج کشور قیمت گذاری می شود.

- اگر کسی مال خود را در اختیار دیگری بگذارد تا با آن تجارت کند و در منفعت باهم شریک باشند ، صاحب سرمایه، زکات سرمایه و منفعت سهم خود را می پردازد و تاجر هم سهم منفعت خود را می پردازد.

## زکات در مال مشترک

در دامداری شراکتی ( دو یا چند نفر ) بایستی چوپان ، آبشخور ، خوابگاه روزانه و شبانه ، محل دوشیدن و قوچ و بز نر حیوانهای شرکاء جدا نباشد . و در بازرگانی دکان، نگهبان ، ترازو دار و مترکننده جدا نباشند . در باغداری دیوار یا سیم خاردار و نرده حریم آن و جای خشک کردن میوه جدا نباشد. و در زراعت کارگر آبیاری و شخم زدن و درو کردن و خرمن جدا نباشد . و در تجارت صندوق پول و حساب بانکی از هم جدا نباشد .

شروط زکات در اموال مشترک :

- ۱- باید اموال هر دو از حد نصاب کمتر نباشد.
- ۲- هر دو شریک اهل زکات باشند . در غیر این صورت زکات فقط متوجه فرد واجد الشرايط می شود.
- ۳- در کشت و زرع باید یک سال زراعی ( از بذر افشاندن تا خرمن کردن) باهم شریک باشند.

۴- در حیوان باید از یک نوع باشند یا ضمیمه همدیگر شوند مانند گوسفند و بز .

## زکات مال قرض

اگر قرض از حیواناتی باشد که زکات به آنها تعلق می‌گیرد تا پس دادن آنها زکات پرداخت نمی‌شود، اما اگر پول باشد تا زمانی که بدهکار بنا به دلایل مختلف حاضر به پرداخت زکات نشود زکات بدان تعلق نمی‌گیرد . اما بعد از پرداخت بدهکار بایستی زکات تمام سالهایی که در قرض بوده است، پرداخت شود مگر اینکه از حد نصاب زکات کمتر شود .

## زکات مال مرده

کسی که بمیرد و زکات مالش بر او واجب باشد بایستی زکات آن قبل از تقسیم ارث و ادای وصیتش پرداخت شود .

## فصل سوم :


موارد مصرف، آداب و حکمت زکات

## موارد مصرف زکات

خداوند در آیه ۶۰ سوره توبه درباره راه های مصرف

زکات می فرماید: **إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ**

**وَالْعَمَلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَرَمِينَ**

**وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ <sup>ع</sup> فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ **

زکات مخصوص مستمندان ، بیچارگان ، گردآوردگان آن ، کسانی که جلب محبتشان می شود ، بندگان ، بدهکاران ، در راه خدا ، و واماندگان در راه می باشد این یک فرضیه الهی است.

۱- **فقرا:** کسانی هستند که به دلایل مختلف (بیماری مزمن، پیری ، یتیم بودن ، نابینائی ، بیوه شدن ، اشتغال به کسب علم ، عدم قدرت مالی بر ازدواج ، و ... ) دارایی و درآمدی ندارند و یا درآمد آنها کفایت نیازشان را نمی کند.

۲- **مساکین** : کسانی اند که قادر به انجام کار می باشند اما درآمدشان، کفایت نیازهایشان را نمی کند مثلاً نیازش ۱۰۰ ولی درآمدش ۷۰ ، ۸۰ می باشد.

۳- **عاملین ( مأموران جمع آوری زکات )** : کسانی اند که حکومت اسلامی آنها را برای اخذ زکات از ثروتمندان و توزیع آن میان مستحقین استخدام می نماید ، حقوق آنها از پول زکات پرداخت می شود .

۴- **مؤلفه القلوب** : کسانی اند مسلمان یا کافر ، که بمنظور دلجوئی از آنها و رسوخ اسلام در قلب آنان و تشویق اقوام و خویشانان به اسلام و ثبات بر دین و یا به منظور جلوگیری از شر و ممانعت آنها درمقابل دعوت اسلامی و یا دفاع از مسلمانان در شرایط مختلف، به آنها سهمی از زکات پرداخته می شود .

۵- **آزادی برده** : برده ، کسانی بوده اند که خواستار رهایی خود از بند بردگی بوده اند ، که هزینه ی آزادی آنها از زکات

پرداخت می شد . و امروزه می توان زندانیان و اسیران مسلمان را از طریق زکات از بند اسارت رها کرد .

**۶- بدهکاران :** کسانی اند که بار سنگین قرض بر دوش آنها سنگینی می کند و از مال خود چیزی ندارند تا بدهی خود را از آن پرداخت کنند ، بنابراین در صورتی که بدهکاری آنها در اثر اسراف و ولخرجی نبوده باشد تا جائیکه امکان داشته باشد بدهی هایش از مال و ثروتش پرداخت می شود و باقیمانده ی آن از طریق زکات پرداخت خواهد شد . حتی اگر بدهکاری بمیرد و مالی نداشته باشد که از آن پرداخت شود حکومت اسلامی بدهی هایش را از طریق زکات می پردازد تا چنین موانعی برای قرض دادن به هم نوعان سد نباشند .

**۷- در راه خدا :** این اصطلاح همه ی امور خیر و هر آنچه مصالح و منافع عمومی مسلمانان را در بر داشته باشد ، همچون تجهیز لشکر اسلام ، ساختن مساجد ، راهها ، بیمارستان ، مدارس پرورش مُبَلِّغ ، چاپ کتاب های سودمند و ..... را در بر می گیرد .



۸- در راه ماندگان : مسافرانی اند که به منظور کسب رزق و روزی ، سیر و سیاحت هدفمند ، گردش علمی ، مطالعه ی آیات خداوند در جهان ، تبلیغ و دعوت ، ادای فریضه ی حج و ... از خانه و دیار خود دور مانده اند و پول کافی برای بازگشت به وطن خود ندارد هزینه ی بازگشت آنها به خانه از طریق زکات تامین می شود ، این گونه افراد اگر خود ثروتمند باشند بیت المال به آنها قرض می دهد تا هنگامی که به وطن خود رسیدند به بیت المال مسترد دارند .

- زکات گیرنده باید مسلمان باشد و از بنی هاشم و بنی مطلب نباشد . زیرا نیازمندان این خاندان بجای زکات از خمس ( یک بیست و پنجم خمس ) سهم می برند . ( در صورت نبود حکومت اسلامی ، دادن زکات و صدقات به آنها ایرادی ندارد ) .

- زکات برای از بین بردن فقر است نه نگهداری فقیر ، لذا لازم است برای نیازمندان قادر به کار ، با پول زکات زمینه

کار و ابزار و امکانات لازم برای فعالیت اقتصادی آنها فراهم شود .

- کسی که قادر به کار است اما به خاطر نمازگزاردن و تلاوت قرآن نمی تواند کار بکند مستحق گرفتن زکات نیست. زیرا کار کردن واجب و بر عبادت مستحب ، ترجیح دارد. اما می توان به عالم دینی که تدریس و ارشاد و تبلیغ می نماید زکات داد.

- زکات شوهر به زن ، پسر به پدر و مادر جایز نیست. زیرا نفقه آنها به عهده آنان است .

نظر دانشمندان علوم اقتصادی و اجتماعی بر این است که جمع آوری مال و اخذ آن کار مهمی نیست ، چون دولتها از طُرُق مختلف قادر به جمع آوری مال می باشند ، بلکه مهم این است که اموال بعد از جذب از چه طریقی مصرف شود به طوری که هر مصرفی بجا و هر هزینه ای در جهت اعتدال بوده و هیچ ذی حقی از مال محروم نماند . بر این اساس

قرآن با بیان راه های مصرف زکات هم در برابر آزِ طمعکاران و هم در برابر اجتهادات نامعقول حُکام سد ایجاد نموده و هم موجبات مصرف درست و بجا و اعتدال و توازن را فراهم کرده است و هم مانع محروم ماندن مستحقین پنهان و آشکار شده است .


## زکات بر چه کسانی حرام است؟

زکات بر اصناف زیر حرام است :


- ۱- کفار و مشرکین
  - ۲- بنی هاشم ( خاندان علی، عقیل، جعفر، عباس و حارث ) و بر اساس نظر بعضی از فقها این تحریم بنی مطلب را هم شامل می شود .
  - ۳- پرداخت زکات شخص به والدین ، پدر بزرگ و مادر بزرگ و فرزندان خود
  - ۴- همسر (پرداخت زکات شوهر به همسر )
- نیازمندان این اصناف از زکات دیگران ، خمس و دیگر صدقات و خیرات سهم می برند .


## آداب زکات

۱- بهتر است شخص مسلمان در پرداخت زکات تعجیل کند و پرداخت زکات را به تاخیر نیندازد .

۲- اگر آشکار دادن زکات موجب ترغیب دیگران شود بهتر است آشکارا داده شود . **إِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ** <sup>ع</sup>  
**وَإِنْ تَخْفَوْهَا وَتُوْتُوها الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ** <sup>ج</sup> **وَيُكْفِرُ**  
**عَنْكُمْ مِّنْ سَيِّئَاتِكُمْ** <sup>ط</sup>  بقره اگر بذل و بخشش ها را آشکار کنید چه خوب ، و اگر آنها را پنهان دارید و به نیازمندان پردازید ، برای شما بهتر خواهد بود و برخی از گناهان شما را می زداید .

۳- زکات و صدقات خود را با منت و رنجانیدن باطل نکند .  
**يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى**

قره  ای کسانی که ایمان آورده اید ، بذل و بخشش های خود را با منت و آزار پوچ و تباه نسازید .

۴- زکات را از محبوب ترین و پاک ترین مال خود انتخاب کند ، زیرا حق تعالی پاک است و جز پاک را قبول نمی کند  
يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَنفِقُوا مِن طَيِّبَاتِ ...  ای کسانی که ایمان آورده اید از بهترین و پاکیزه ترین امواتان بذل و بخشش کنید .

۵- در دادن زکات افراد زیر را در اولویت قرار دهد :  
پرهیزکار ، متقی ، اهل علم ، موحد واقعی ، اهل مروت و صبر و پنهان کننده ی نیاز خود ، عیالدار و محروم از فعالیت های معیشتی به دلایل مختلف و از اقوام و خویشان و ذوی الارحام باشد .

۶- پرداخت زکات را امر مهم و بزرگی برای خود نپندارد ، بلکه با دیده ی حقارت به این عمل خود بنگرد ، زیرا بزرگ

شمردن طاعت مقدمه ی عجب و غرور است و چه جای بزرگ شمردن است که از مالش  $\frac{2}{5}$  درصد الی ۱۰ درصد را انفاق نموده است ، بلکه لازم است از این عمل خود شرمنده و خجل باشد ، از اموالی که خدا در اختیار وی قرار داده است حداقل بخشش را می نماید و در حالی که اکثر مال را برای خود نگه داشته است.

## هدف از زکات چیست ؟

هدف اصلی و اساسی از زکات ، جمع اوری مال و پُر کردن بیت المال و مساعدت و رفع حوائج نیازمندان نیست، این موارد بخشی از فواید زکات هستند ، هدف اساسی از زکات ؛ علو و برتری بخشیدن به مقام انسان نسبت به ماده و حاکم گرداندن انسان بر ماده و ممانعت از بندگی او در برابر مادیات و ثروت است .

## فواید و آثار زکات

۱- زدودن بخل از قلب زکات دهنده : خداوند متعال به منظور واداشتن انسان به سعی و تلاش و آبادانی زمین ، مجموعه انگیزه ها و غرایزی را در وجود او به ودیعه نهاده است ، از جمله آن غرایز : حب تملک و حب ذات و بقا می باشد و از آثار این غرایز ؛ حرص و آز انسان نسبت به آنچه که در اختیار وی است و جلب همه ی منافع فقط برای خود می باشد . زکات سبب زدودن خبثِ بخل از درون آدمی و رهایی او از بندگی دینار و درهم و حفظ کرامت او می شود .

۲- تمرین جهت انفاق و ایثار : پرداخت زکات محصولات کشاورزی در سرِ خرمن ، زکات مال التجاره و درآمدها و ... در وقت خود و پرداخت زکات فطر در هر ماه رمضان موجب می شود که انفاق جزو صفات اصلی و خُلُق و خوی شخص مسلمان شود .

۳- تخلق به اخلاق خدایی : از صفات خداوند تبارک و تعالی اعطای خیر و افاضه ی رحمت و نیکی و احسان بدون چشم داشت است . سعی در جهت کسب این صفات در محدوده استعدادهای انسانی و تخلق به اخلاق خداوند مُنتها و نهایت کمال انسانی است.

۴- زدودن حب دنیا از قلب : ازدیاد مال سبب ازدیاد قدرت و ازدیاد قدرت سبب ازدیاد لذت می شود و همین امر هم سبب ایجاد حُب مال و دنیا در قلب می شود. خداوند متعال جمع مال و طیبّات دنیا را برای انسان مباح گردانده و لیکن هرگز راضی نیست که این امر ، هدف و غایت زندگی او باشد بلکه دنیا برای انسان و انسان هم برای خلافت و عبادت خداوند متعال آفریده شده است . و مؤمن با انفاق مال در راه خدا مانع ایجاد حب دنیا و هدف واقع شدن آن می شود .



۵- رشد و تکامل شخصیت : کسی که از دسترنج خود در راه خداوند متعال و برای حوائج هم نوعان مصرف می نماید، با این عمل احساس پوچی و عجز و ناتوانی را از خود می زداید و موجبات تکامل روحی و معنوی را در درون خویش فراهم می سازد .

۶- جلب محبت دیگران : وقتی که مردمان احساس نمودند، کسی با پرداخت زکات در جهت مصالح و منافع آنها و دفع ضرر از آنان تلاش می نماید ، طبیعتاً او را دوست می دارند و دل ها خواه ناخواه به سویش تمایل پیدا می کنند .

۷- پاکیزه شدن مال : هنگامی که حق دیگران به مال تعلق بگیرد ، استفاده از آن حرام می شود و پاکی آن فقط در گرو خارج ساختن حق دیگران ( زکات ) از آن است .

۸- رشد و افزایش مال : وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ خَلْفُهُمْ <sup>ع</sup>

وَهُوَ خَيْرُ الرَّزْقِينَ ﴿۱۰۸﴾ <sup>سبا</sup> و هرچه را ( در راه خدا )

ببخشید و صرف کنید ، خدا جای آن را پُر می کند و او بهترین روزی دهندگان است .

۹- زدودن بغض و حسد : با مساعدت نیازمندان ، این احساس در آنها ایجاد می شود که در جامعه ی اسلامی همگان برادران یکدیگرند و مال دیگران در هنگام ضرورت مال او ، و قُوّت و قدرت برادرانش در هنگام ضعف و ناتوانی مایه ی قُوّت اوست . این جَوِ سالم و پاکیزه ی برادری و حب ایثار در سایه ی اسلام روز به روز دامنه ی بیشتری می یابد . و سبب زدودن بغض و حسد نسبت به ثروتمندان می شود .

۱۰- همکاری متقابل اجتماعی : مساعدت نیازمندان ( فقرا ، مساکین ، بدهکاران ، در راه ماندگان و ... ) در هنگامه ی سختی بر یکایک آنها تأثیر مثبت می گذارد ، لذا آنان و وابستگان آنان هم همیشه و در هر حال با طیب خاطر در جهت رفع حوائج دیگران برآمده و در پی فرصتی هستند که بتوانند آنها هم در این راستا گامی مثبت بردارند و نیکی های

دیگران را تلافی و جبران کنند و این امر سبب شکل گیری نظام همکاری متقابل اجتماعی توسط افراد جامعه می شود .

۱۱- رشد اقتصادی جامعه : اسلام مسلمانان را از ذخیره و پس انداز نمودن مال برحذر داشته و از طرف دیگر ، باب سود دهی ( ربا ) را مسدود ساخته و با مقرر نمودن  $2/5$  درصد زکات سالانه بر آن ، صاحبش را ناگزیر ساخته به منظور جلوگیری از کاهش آن ، مالش را وارد چرخه ی اقتصادی نماید . در نهایت چون افزایش سرمایه افزایش زکات را به دنبال دارد و گردش سرمایه ، موجب رشد اقتصادی می شود ، فواید آن به جامعه بر می گردد .

۱۲- رشد و تکامل معنوی جامعه : رفع مشکلات مادی علاوه بر اینکه به شدت از میزان تبهکاریها و انحرافات و مفسد اجتماعی می کاهد سبب می شود تا افراد جامعه که از استعدادها و توانائی های مختلف برخوردارند ، فرصت اندیشیدن و رشد و تکامل را بیابند و زمینه برای تکامل و

صعود و پیشرفت و ترقی مادی و کمال معنویت برای امت فراهم شود .

## ترک زکات

- حرام شدن مال : « مَا خَالَطَتِ الصَّدَقَةُ - أَوْ قَالَ الزَّكَاةُ - مَالًا إِلَّا أَلَّأَفْسَدَتْهُ »<sup>(۱)</sup> عدم پرداخت زکات ، مال را فساد و حرام می گرداند.

- عقوبت دنیوی عدم پرداخت زکات: « مَا مَنَعَ قَوْمٍ الزَّكَاةَ إِلَّا ابْتَلَاهُمُ اللَّهُ بِالسِّنِينَ »<sup>(۲)</sup> هر قومی که از پرداخت زکات خودداری کرده باشد خداوند آنها را به قحطی و گرسنگی و خشکسالی مبتلا کرده است. « وَ لَا يَمْنَعُوا الزَّكَاةَ أَمْوَالِهِمْ إِلَّا مَنَعُوا الْقَطْرَ مِنَ السَّمَاءِ وَ لَوْ لَا الْبَهَائِمَ لَمْ يَمْطُرُوا »<sup>(۳)</sup>

---

<sup>۱</sup> - رواه بیهقی <sup>۲</sup> - رواه طبرانی

مردمان از پرداخت زکات خودداری نکرده اند مگر اینکه از نزولات آسمانی محروم شده اند ، واگر بخاطر حیوانات نبود هرگز باران نمی بارید

- عذاب اخروی مانعین زکات: « ... وَالَّذِينَ يَكْتُمُونَ  
الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ  
أَلِيمٍ ﴿۳۵﴾ يَوْمَ تُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَىٰ بِهَا  
جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ  
فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿۳۶﴾ <sup>(۱)</sup> کسانی که طلا و نقره

اندوخته می کنند و در راه خدا خرج نمی نمایند ، آنان را به عذاب بس بزرگ و بسیار دردناکی مژده بده ، روزی (فرا خواهد رسید که) این سکه ها در آتش دوزخ ، تافته می شود و پیشانیها و پهلوها و پشت های ایشان با آن داغ می گردد و

---

<sup>۱</sup> - ابن ماجه بیهقی، بزاز ۲- توبه/۳۵، ۳۴

بدیشان گفته می شود : این همان چیزی است که برای  
خویشتن اندوخته می کردید ، پس اینک بچشید مزهٔ چیزی  
را که می اندوختید.

اگر حکومت اسلامی بر جامعه حاکمیت داشته باشد  
مؤظف است زکات را از اغنیاء گرفته و بر مستحقین توزیع  
نماید ، و با مانعین زکات به شدت برخورد نماید ، آنچنانکه  
حضرت ابوبکر صدیق (رض) با مانعین زکات به جهاد  
پرداخت .

## منابع و مآخذ

- |                        |                    |
|------------------------|--------------------|
| سید سابق               | ۱- فقه السنّہ      |
| شرف الدین یحییٰ النووی | ۲- السّراج الوهّاج |
| دکتر مصطفیٰ الخن       | ۳- الفقه المنهجي   |
| دکتر مصطفیٰ البغا      |                    |
| علی الشربجي            |                    |
| محمد ربیعی             | ۴- باقیات صالحات   |
| عبدالکریم مدرس         | ۵- شریعت اسلام     |
| دکتر یوسف قرضاوی       | ۶- فقه الزکاه      |